

Nokkela opas orjanpitoon

■ PAULIINA RAENTO

Marcus Sidonius Falx ja Jerry Toner: *How to manage your slaves*. Profile Books 2014.

Roomalainen ylimystöherra Marcus Sidonius Falx on kartuttanut omaisuuttaan keisarin sotaretkillä, ja hänellä on laajat tilukset Campaniassa ja Afrikassa. Hän omistaa lukuisia orjia, joita suvussa on pidetty sukupolvien ajan. Koska hän tuntee aiheen hyvin, hän haluaa välittää näkemyksensä nykyajassa eläville lukijoille. Nämä barbaarit tavoittaakseen hän on palkannut kommentaattorikseen antiikin-

tuntija Jerry Tonerin Cambridgen yliopistosta. Toner selittää ja täydentää lähteillään Falxin havaintoja Rooman keisariajan parilta ensimmäiseltä vuosisadalta.

Falxin maailmassa orjat ovat ta-saveroisesti vailla oikeuksia, mutta kohtaloa ohjaavat orjan tausta ja se, mitä hänellä teetetään. Työ kaupungissa on vaihtelevampaa, kevyempää ja sosiaalisempaa kuin maaseudulla. Raskas maatyö kuluttaa, joten tuoton maksimointi vaatii omistajalta harkintaa. Orjien määrästä päätettäessä on otettava huomioon myös tilakoko ja viljeltävät lajikkeet, mistä Cato on kirjoittanut Falxin mielestä oivaltavasti. Kustannuksia laskiessa on muistettava, että on nousukasmaista pitää selvästi liikaa orjia.

Orjan hinta riippuu saatavuudesta ja ominaisuuksista. Voitokkaat sodat laskevat hintoja, ja hylättyjä vauvoja saa aina. Itseen orjaksi kaupittelevia velkavankeuteen joutuneita Falx välttää. Hän kehottaa tarkastamaan tavaran huolellisesti riippumatta siitä, keneltä ja mihin tarkoitukseen orjansa ostaa. Erityisesti on katsastettava hampaat, sukuelimet ja lihavuuskunto. On myös pohdittava ostaako uuden vai käytetyn, kotikasvatetun vai kaapatun – yksi on työläämpi, toinen kalliimpi, lisäksi sisäänajo koettelee kärsivällisyyttä. Tärkeintä on vaihtelu: jos orjilta puuttuu yhteinen kieli, ne juonittelevat vähemmän ja oppivat nopeammin latinaa. Lisäksi tiedetään, että eri heimot sopivat eri tehtäviin: egyptiläisistä pojista tulee kelpo lemmikkejä, kun taas germaaneja moititaan karkeiksi uhkapeleiksi. Kauppiaan takahuoneesta saattaa löytyä herkkuja, mutta niiden virheistä on vaikea valittaa.

Falxin mielestä omistajilla on velvollisuuksia omaisuuttaan kohtaan. Hän pitää Caton neuvoja sairaiden orjien hävittämisestä tylynä ja väittää, että arvotavaran paranemista kannattaa odottaa. Kykyjen lisäksi on otettava huomioon orjan historia omistajan perheyhteisössä ja tehdyt palvelukset. Tarkkaavainen, uskollinen ja ahkera orja on korvaamaton perheyhteisölle, joka roomalaisen elämän perusyksikkönä muistuttaa pientä valtiota.

Orjuus rakennettiin tasavallan aikana Rooman aluevalloitusten edetessä. Se oli tehokas tapa saada valloitettu viljelymaa tuottavaksi ja alistaa ihmiset. Keisarivallan aikana järjestelmän sääntelyä kehitettiin. Falx selittää, että orjien mestaamista rajoitettiin, ja väkivallasta tuli viranomaisasia, jos pahoinpidely orja haki suoja keisarin patsaalta. Säännökset alkoivat velvoittaa myös myyjiä: orjien itsemurhayritykset olivat niin tavallisia, että kauppiaan oli ilmoitettava niistä tuotteen kaulassa roikkuvasa selosteessa. Omistajia suojattiin juonittelulta tuomitsemalla kuolemaan ne orjat, jotka epäonnistuvat isäntiensä suojelemisessa. Oikeudessa orjat voivat todistaa vain julkisesti kidutettuina, heidän olivat moraalisesti liian heikkoja kertoamaan totuutta. Kidutus sai totuuden esiin ja palveli oikeutta.

Fyysiset rangaistukset hyväksyttiin rutiinina, ja ne olivat toistuva teema aikakauden komedioissa. Seksuaalinen hyväksikäyttö oli tavallista. Falx kuitenkin arvioi tarpeettoman julmuuden kääntyvän itseään vastaan vahingoittamalla isännän mainetta ja omaisuuden arvoa. Falxin mielestä ylemmytensä voi osoittaa kohtelemalla alamaisiaan hyvin. Kuri on oltava, ja

arjen vastarinta pitää kukistaa, ettei se laajene kapinaksi. Parhaaseen tulokseen päästään, jos orjan ajatukset keskittyvät ruokaan, työhön ja rangaistuksiin. Toner tunnistaa Falxin ajattelussa stoalaisia vaikutteita, kenties Senecan kirjoitusten ansiosta. Hän ei kuitenkaan löydä näyttöä siitä, että stoalaiset ihanteet olisivat vaikuttaneet arjen käytäntöihin.

Kaikesta huolimatta roomalaiset pitivät toisen ihmisen hallintaa luonnonvastaisena ja tunnustivat, että monet suurmiehet olivat nousseet asemaansa orjuudesta. Toisin kuin kreikkalaisille, orjuus oli roomalaisille väliaikainen tila, jossa menestyminen voisi johtaa Rooman kansalaisuuden saamiseen. Vapautensa ansainnut barbaari oli oppinut Rooman tavat ja kielen, eli hänet oli assimiloitu imperiumiin. Riippuvuussuhde jatkui usein klientelisminä, jossa isäntä auttoi suojattinsa alkuun. Pääoman ja suhteiden vastineeksi tämä tuotti tietoja, tuloja ja uusia suhteita. Sen sijaan oikeudessa kidutetuilta ja karkureina poltomerkityiltä orjilta kiellettiin täysi kansalaisuus eikä armeijaankaan kelvanneet kuin vapaana syntyneet. Vapautettujen orjien asema oli sosiaalisesti kiikkerä, nousukkaita ylenkatsottiin, kuten vulgaarin Trimalchion hahmo Petroniuksen *Satyriconissa* mehevästi osoittaa.

Falx pitää itseään hyvänä kasvattajana, valmentajana ja suojeelijana. Kolme poikaa synnyttänyt nainen ansaitsee vapauden, varsinkin jos nämä uudet orjat ovat Falxin siittämiä ja siksi varmimmin laadukkaita. Hänestä oma kasvatus toiminta on ilo, joka korostaa perheen vaurasta asemaa ja harkittua omistajapolitiikkaa. Hän kuitenkin harmittelee, etteivät jalostuksen tu-

loksat aina korvaa hitaan työn kuluja. Toner huomauttaa, että suhtautuminen kotikasvatukseen vaihteli ja asia tunnetaan huonosti. Sen sijaan vapauden ostaminen mainitaan monissa lähteissä. Esimerkiksi valtion kannatti myydä vapautta orjilleen, koska siitä maksettiin hyvin ja ruokittavia oli usein liikaa. Falx itse varoo kaupankäyntiä, koska orjat saattavat säästää vapautusrahoja ruoka-annoksistaan ja antaa lahjuudellaan huonon kuvan isännästään. Olipa järjestelyn syy mikä hyvänsä, Falx tekee aina kirjallisen sopimuksen.

Falxille orjat ovat kodinkoneita, jotka helpottavat elämää ja viestivät omistajansa mausta, sosiaalisesta asemasta ja varallisuudesta. Toneria Falx pitää epäilyttävänä, eihän tämä pohjoisten maakuntien mies ole osallistunut yhteenkään taisteluun. Sen sijaan hän alentuu pyyhkimään lapsensa pyllyn ja kohtelee kaunista, mutta suulasta vaimoiaan tasaveroisesti. Falx kuitenkin tunnustaa Tonerin ansiot roomalaisten tapojen tuntijana.

Yhdessä he ovat saaneet aikaan erinomaisen tietokirjan. Yhtäältä se on yleissivistävä ja sujuvasti kirjoitettu yhteiskuntahistoriallinen ja filosofinen katsaus orjuuteen Rooman keisariajalla. Toisaalta kuvitteellisen aikalaisen ja tutkijan vuoropuhelu on nerokas tapa lähestyä vaikeata aihetta tieteellisesti kestäväällä ja viihdyttävällä tavalla. Samalla huomio kääntyy nykyajan orjuuteen.

Kirjoittajan on kulttuurimaantieteen professori Helsingin yliopistossa.